

A Régi Nyomtatványok Tára állományának gyarapodása 1961—1970

S O L T É S Z Z O L T Á N N É

A Könyvtár muzeális jellegű, régi nyomtatványainak gyűjteményei az utolsó évtizedben számos kimagasló értékkel gazdagodtak. Ez a tény azért érdemel előljáróban említést, mert legrégebbi nyomtatványaink együttese a felszabadulást követő 15 évben olyan mértékben gyarapodott, hogy nagyobb mennyiségű értékes régi könyv megszerzésének a lehetőségével a következő évtizedben nem igen számolhattunk. A Régi Nyomtatványok Tárának állománya ugyanis 1945 és 1960 között mintegy kétszeresére nőtt. Érdemes áttekinteni e változás leglényesebb mozzanatait.

Az 1945—1960 közötti időszakban az osztály állományának szokatlanul nagymérvű gyarapodása részben a gyűjtőkör módosításából adódott. A már korábban is különgyűjteményekben kezelt ősnymtatványokon, RMK- és Hungaricum-műveken kívül ekkor kerültek a Tár gondozásába a 16. századi külföldi nyomtatványok, az ún. antikvák. E nyomtatványokat az osztály akkori vezetője, SAJÓ Géza válogatta ki a központi raktár állományából s a mintegy 10 000 kötetet önálló egységként állította fel.

Ha nem is hasonló mennyiségű, de kivételes gyarapodást biztosított a Régi Nyomtatványok Tára számára az állami tulajdonba vett könyvanyag, amelyből a nemzeti könyvtár elsőként válogatta ki a gyűjteményei számára értékesnek ítélt köteteket.

Egyidejűleg a Könyvtár saját erőiből is igyekezett megszerezni az állományát kiegészítő régi nyomtatványokat és könyvritkaságokat. Az adott időszakban erre gyakran nyílt is lehetőség. Az antikváriumok államosítása, valamint a magánkönyvtárak fenntartásának nehézségei egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy a magántulajdonban levő régi könyvek jelentős része közkönyvtárakba kerüljön.

A gyűjtőkör kiterjesztésével a központi állományból átvett, valamint a külső forrásokból származó könyvanyag feldolgozása kivételes feladatokat rótt az osztályra. Az új szerzemények beiktatása után ugyanis a lehető legsürgősebben biztosítani kellett, hogy a kötetek a kutatás rendelkezésére álljanak. Hasonlóképpen komoly feladatot jelentett az antikva-gyűjtemény használhatóvá tétele, amelynek köteteiről csupán Könyvtárunk betűrendes katalógusa adott tájékoztatást, de még a korábbi jelzetekre utalva. Konkordancia-jegyzék készült tehát az antikva-kötetek régi és új jelzeteiről, majd szerzői betűrendes és nyomdászok szerint rendezett ideiglenes cédulakatalógus nyert felállítást.

A nemzetközi értéket képviselő s tudománytörténeti szempontból is jelentős

régi külföldi nyomtatványok korszerű feldolgozása az ősnymtatvány-gyűjtemény állományával kezdődött meg. A több mint 1700 15. századi nyomtatvány a magyarországi könyvtárakban őrzött ősnymtatványok központi katalógusában, 1970-ben került publikálásra. Az 1960-as években kezdtük meg az antikva-gyűjtemény rekatalogizálását. A 16. századi külföldi nyomtatványokról szerzők, nyomdahelyek, nyomdászok, nyelvek és a helyrajzi számok szerint tájékoztató katalógusok nyertek felállítást. Mind az ősnymtatványok, mind a 16. századi külföldi nyomtatványok feldolgozása során számos — addig meghatározatlan — ritkasággal gazdagodott a régi nyomtatványok együttese.

Az 1960-as évek gyarapodási átlaga az előző másfél évtizedét természet-szerűleg nem érthette el, hiszen ebben az időszakban már csak a hagyományos beszerzési lehetőségek álltak a Könyvtár rendelkezésére. Csökkentette az állománygyarapító munka eredményességét az a körülmény is, hogy a vételre ajánlott régi könyvanyag jelentős százalékban már képviselve volt állományunkban. A kedvező fordulatot Könyvtárunknak a vidéki és külföldi antikváriumokkal kialakított intenzívebb együttműködése vonta maga után. Nagyrészt ennek, a korábbinál szélesebb körű állománygyarapítási munkának köszönhető, hogy ebben az évtizedben oly sok kivételes becsű régi nyomtatvány és magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású unikum került állományunkba. Közülük a legjelentősebbeket — a jobb áttekinthetőség érdekében — gyűjtemények szerinti csoportosításban ismertetjük.

Ősnymtatványok

A könyv- és nyomdászattörténeti szempontból legjelentősebb nemzetközi értékeink együttese az utolsó tíz évben 48 kiadvánnyal gyarapodott. 37 ősnymtatvány még pótlólag beiktatható volt a magyarországi ősnymtatványok központi katalógusába.¹ Ezért közülük itt csak azokat soroljuk fel cím szerint, amelyekből Magyarországon korábban nem volt példány, tehát országos viszonylatban értékes gyarapodásnak tekinthetők:

Antoninus Florentinus: *Confessionale [Omnis mortalium cura]* [Ital.] — Libretto della dottrina cristiana.

Venezia: Rainald von Nimwegen, 23. XII. 1479. — 4° 72 ff. HCR² 1223—H 1232. Sajó-Soltész 246. — Inc. 1315.

1. SAJÓ Géza—SOLTÉSZ Erzsébet: *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur. I—II.* Budapestini, 1970. Nr. 123 b), 204 a), 214 a), 246, 289 a), 348 a), 506 a), 562, 653 a), 656 a), 712 a), 724a, 734, 736, 815a, 840 a), 902 b), 903 a), 964 a), 982, 991 a), 1118 a), 1433 b), 1498 b), 1731 b), 1742 b), 1844 a), 2121 b), 2368 a), 2558 b), 2645 a), 2836a, 3008, 3080 a), 3160 b), 3346a, 3431 b). [Az a), b) jel nem a tétel-számhoz tartozik, hanem a példányra utal.]
2. H=HAIN, Ludovicus: *Repertorium bibliographicum. P. 1—4.* Stuttgartiae, Lutetiae Parisiorum, 1826—1838.
- C=COPINGER, W. A.: *Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum. P. 1—2.* London, 1895—1902.
- R=REICHLING, Dietrich: *Appendices ad Hainii-Copingeri Repertorium bibliographicum. Additiones et emendationes. Fasc. 1—6. Monachii, 1905—1911.* Supplementum: Monasterii Guestphalorum, 1914.

Bernardus Claravallensis: De concordantia statuum religiosorum. — De dispensatione et praecepto.

[Paris: Ulrich Gering et Berthold Remboldt, pro Denis Roce, post 1500?] — 8° 32 ff.

GW³ 3912. Sajó-Soltész 562. — Inc. 1318 (1).

[Pseudo-] Boethius: De disciplina scholarium.

Köln: Heinrich Quentell, 22. X. 1493. — 4° 68 ff.

HC 3423. Sajó-Soltész 724a.

Bonaventura, (S.): Opuscula. Brescia: Bernardinus Misinta, pro Angelo Britanico, 17. XII. 1495. — 4° et 8° 184 ff.

HC 3467–3481. Sajó-Soltész 734. — Inc. 1324 (1).

Bonaventura, (S.): Opuscula. Brescia: Bernardinus Misinta, pro Angelo Britanico, 31. XII. 1497. — 4° et 8° 302 ff.

HC 3466. Sajó-Soltész 736. — Inc. 1324 (2).

Breviarium Cartusianum. Venezia: Andreas Torresanus, 5. V. 1491. — 8° 376 ff.

HR 3819. Sajó-Soltész 815a. — Inc. 1326 (3).

Chieriegatus, Leonellus: Propositio coram Carolo VIII. facta.

[Roma: Stephan Planck, post 20. I. 1488.] 4° 6 ff.

HC 4960. Sajó-Soltész 982. — Inc. 1320.

Privilegia et indulgentiae fratrum minorum Ordinis S. Francisci.

[Venezia: Johann Hamann, 1495-98?] — 8° 24 ff.

R⁴ 1329. Sajó-Soltész 2836a. — Inc. 1330 (2).

Sallustius Crispus, Gaius: Opera. [Venezia]: Johannes Rubeus Vercellensis et Franciscus de Madiis, [c. 1486.] — 2° 28 ff.

C⁵ 5222. Sajó-Soltész 3008. — Inc. 1329 (6).

Trithemius, Johannes: De immaculata conceptione virginis Mariae et de festiuitate sanctae Annae. [Nürnberg: Peter Wagner, post 17. IX. 1497.] — 4° 8 ff.

HC 15639. Sajó-Soltész 3346a. — Inc. 1333.

A központi ősnymotatványkatalógusban nem publikált, új szerzeményű ősnymotatványok közül is csak azokat soroljuk fel, amelyekből ez az egy példány ismert az országban:

Bartolus de Saxoferrato: Super prima parte Codicis.

Venezia: Nicolas Jenson, 25. IV. 1478. — 2° 160 ff.

H 2543 (1). GW 3491. — Inc. 1343.

Bartolus de Saxoferrato: Super prima parte Digesti novi.

Venezia: Nicolas Jenson, 1478. — 2° 186 ff.

GW 3549. — Inc. 1342.

Barzizius, Gasparinus: Epistolae. [Basel: Michael Furter, non post 1499.] — 4° 62 ff.

H 2671. GW 3687. — Inc. 1347 (2).

3. GW = *Gesamkatalog der Wiegendrucke. Bd. 1–7. 8. (Lief. 1.)* Leipzig, 1925–1940.

4. R l. 2. jegyzetben.

5. C l. 2. jegyzetben.

- [Caterina, S.]: Vita de S. Caterina de Siena. [Italice.]
Milano: Johannes Antonius de Honate, 28. III. 1489. — 4° 152 ff.
HC 4698. BMC⁶ VI. 742. — Inc. 1339 (1).
- Hieronymus, (S.): Epistolae. [Strassburg: Johann Mentelin, non post 1469.] —
2° 224 ff.
H 8549. BMC I. 53. — Inc. 1344.
- Lucianus Samosatensis: Vera historia. Milano: Ulrich Scinzenzeler, 22. III.
1497. — 4° 78 ff.
HC 10262. BMC VI. 771. — Inc. 1339 (2).
- [Thomas a Kempis]: Meditationes de vita et beneficiis Jesu Christi, sive Gratiarum
actiones. [Basel: Johann Amerbach et Johann Petri, non post 1489.] —
8° 72 ff.
HC 10992. BMC III. 752. — Inc. 1345.
- Turrecremata, Johannes de: De efficacia aquae benedictae.
[Roma: Stephan Plannek, c. 1491-1500]. — 4° 10 ff.
R 353. BMC IV. 101. — Inc. 1349.

További három ősnymtatványból már volt példány hazai könyvtárainkban; így ezek csupán példányszám-gyarapodást jelentenek.⁷

RMK I.

A nemzeti könyvtár speciális gyűjtőköre és feladata következtében az ősnymtatványoknál is jelentősebb gyarapodásnak tekinthetők a magyar irodalom és könyvkiadás emlékeiként értékelt régi magyar nyomtatványok. A magyar nyelvű művek között a legrégebb DECSI Gáspár tolnai prédikátor négy prédikációjának első kiadása: *Az utolsó időben eginehani regnalo bünökről való praedikatiok*. A részességgel és a paráznsággal együtt a táncot is a legfőbb bűnként tárgyaló mű a protestáns prédikációsirodalom jellegzetes emléke. Ugyanaz a szigorú polgári életfelfogás nyilatkozik meg benne, mint HELTAI Gáspárnak a részességet elmarasztaló munkájában⁸. DECSI prédikációit első ízben 1582-ben Debrecenben HOFFHALTER Rudolf adta közre (RMK⁹ I. 189), majd 1584-ben Váradon másodszor is kinyomatta (RMK I. 215). Két éven belül második kiadást a 16. században Magyarországon csak a keresett, olvasott művek értek meg. A mű népszerűségét bizonyítja egyébként az is, hogy az első kiadásból alig maradt példány az utókorra; az alaposan búvárkodó SZABÓ Károlynak 1879-ben már csak Sárospatakon sikerült felkutatnia. Ebben a csonka példányban azonban csak az előbeszéd és az első három ív maradt fenn, amelynek alapján SZABÓ sem a mű terjedelmére, sem a kiadás füzetbeosztására vonatkozóan adatot nem közölhetett. A második

6. BMC = *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum. P. I—IX.* London, 1908—1962.

7. HC 3324 = SAJÓ—SOLTÉSZ 700 (5 korábbi hazai példányt regisztrál);
HC 12176 = SAJÓ—SOLTÉSZ 2502 (2 korábbi példányt említ);
CR 5414 = SAJÓ—SOLTÉSZ 2670 (2 korábbi példányt sorol fel).

8. HELTAI Gáspár: *A részességnek és tobzodásnak veszedelmes voltáról való dialógus*. Kolozsvár, 1552. RMK I. 29.

9. RMK = SZABÓ Károly: *Régi Magyar Könyvtár I—III*. Budapest. 1879—1898.
RMNY = *Régi Magyarországi Nyomtatványok*. Budapest. 1971. 506.

világháború alatt az egyetlen sárospataki példánynak is nyoma veszett. Könyvtárunk új szerzeménye tehát egy olyan 16. századi mű első kiadásának egyetlen példánya, amelyről megbízható bibliográfiai leírás sem állt eddig rendelkezésünkre. DECSI munkáját még a 16. században FÉLEGYHÁZI Tamás *A keresztyéni igaz hitnek részeiről való tanítás* (Debrecen, 1583. RMK I. 202) és KÁROLI Péter *Az apostoli credonak avagy vallásnak igaz magyarázatja* (Debrecen, 1584. RMK I. 206) című munkájával kötötték egybe. A három nyomtatványt egyesítő vaskos kötet elég rossz állapotban került könyvtárunkba. Fatablás kötésének bőrbevonatából csak részletek maradtak fenn. A könyv elejére bekötött üres leveleken a szilvási BOROS család több tagjának possessor-bejegyzése tájékoztat a könyv egykori tulajdonosairól. A címlap előtti levélen pedig 1693, 1696 és 1704-ből származó bejegyzések tudósítanak BOROS István, Kata és Péter születéséről.

Ugyancsak unikumnak tekinthető az az 1593-ra összeállított magyar *Kalendarium*, amelyet Németlővön a Manlius-nyomda hozott forgalomba (RMK I. 265a)¹⁰. A kalendáriumból kevés példány maradhatott fenn; a múlt század végén már csak a körmendi BATHYÁNY-könyvtárban volt példány belőle. Ezt azonban SZABÓ Károly nem ismerte; Régi Magyar Könyvtárában a Manlius-nyomda 1593. évi kalendáriumát nem írta le. A körmendi példányt 1892-ben HODINKA Antal ismertette.¹¹ 1912-ben SZTRIPSZKY sem tudott más példányról.¹² HODINKA bibliográfiai leírása alapján bizonyosra vehető, hogy az 1970-ben megvásárolt *Kalendarium* a körmendi Baththyány Könyvtár egykori példányával azonos: 32 számozatlan levélből áll, s az A₂ levél, valamint az E₂ levéltől a mű vége hiányzik. A különben jó állapotban fennmaradt nyomtatvány hártlyakódása hiányos.

SZABÓ Károly Régi Magyar Könyvtárában nem említett RMK a Philipp KEGEL művéből DEBRECENI Péter által magyarra fordított *Tizenkét idvességes elmélkedések* 1685. évi lőcsei kiadása is (RMK I. 1339a). A mű azonban nem volt ismeretlen. 1637-ben közreadott első kiadásából (RMK I. 669) és későbbi kiadásából is fennmaradt néhány példány. Az 1685-ös lőcsei kiadást első ízben 1882-ben SZABÓ Károly ismertette SCHLAUCH Lőrinc szatmári püspök példánya alapján.¹³ SZTRIPSZKY sem említ több példányt e kötetből.¹⁴

SZENCZI MOLNÁR Albert zsoltárfordításának négy olyan kiadásával gyarapodott állományunk az utolsó tíz évben, amelyről korábban bibliográfiai leírás sem volt ismert. Az egyik az 1690. évi lőcsei kiadással helyesírási megegyezéseket mutat (RMK I. 1600a).¹⁵ Az 1701-ben, valamint 1702-ben megjelent kiadás egybekötve maradt fenn (RMK I. 1636a és RMK I. 1658a).¹⁶ Az elsőből már volt egy példányunk, de az is a második világháború után vásárolt új szerzemény. A negyedik, eddig ismeretlen kiadás 1705-ben Debrecenben jelent meg (RMK I. 1701a).¹⁷

10. A betű-indexes RMK-számok SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtárában* le nem írt nyomtatványok jelzetei.

11. *Magyar Könyvszemle*: 1892–1893. 222. l. 9. sz. = RMNY 701.

12. SZTRIPSZKY Hiador: *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I–II. kötetéhez*. Budapest, 1912. I. 40.

13. *Magyar Könyvszemle*. 1882. 90. l. 27. sz.

14. SZTRIPSZKY I. 326.

15. FAZAKAS József: *Pótlások Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I–III. kötetéhez* című cikksorozata fogja a nyomtatvány bibliográfiai leírását közölni.

16. FAZAKAS i. m. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1959. 186. l. 17. sz.

17. FAZAKAS i. m. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1963–1964. 130. l. 62. sz.

Magyar nyelvű „unikum”-aink közül néhány irodalomtörténeti jelentőségű töredék érdemel még említést. Eddig nem ismert 16. századi magyar históriás ének részletét őrizte meg DOBOZI VERES Mihály *História az ó Ádámnak eleséséről* című művének töredéke (Kolozsvár, 1634. RMK I. 636a).

ILOSVAI Péter *Insignia duella... Nicolai Tholdi* című históriás énekének töredéke (Kassa, 1620, RMK I. 500a) a Toldi monda ma ismert első kiadása.¹⁸ A Bod Péter által említett 1574-es kiadásból (RMK I. 104) ugyanis példány nem került elő.¹⁹

Az egyik legnépszerűbb 16. századi bibliai históriának, ILLYEFALVI István *Jephtájának* két levélnyi töredéke eddig ismeretlen kiadást képvisel (RMK I. 500b).²⁰ Az Európa-szerte elterjedt széphistóriák magyar átdolgozásainak sorát gazdagítja a *Leucippe és Clitophon* széphistória két kiadásának töredéke (Lócse, 1627-1630 között, RMK I. 570b, illetve Kassa, 1620 körül, RMK I. 1590a),²¹ valamint GYERGYAI Albert *Árgirus-históriájának* lócsei töredéke az 1627-1630 közötti évekből (RMK I. 570a). Az 1635. évre szóló kolozsvári *Kalendáriumból* (RMK I. 646a) 26 levél töredékei maradtak fenn.²²

A XVI. századi protestáns énekköltészet fontos és ritka emléke HUSZÁR Gál *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretes és imádságok* című kötete (Komjáti, 1574. RMK I. 113a). Imádságokon és az evangélikus liturgia szertartási előírásain kívül a magyar nyelvű vallásos énekgyűjtemények két típusát egyesíti: I. része a luteránus liturgia énekeiből álló graduál, II. része vallásos népénekeket tartalmazó gyülekezeti énekeskönyv. SZABÓ Károly nem látott példányt belőle, s így SZEGEDI Gergely énekeskönyvének két csonka kiadásában vélte felismerni (RMK I. 332). HUSZÁR Gál énekeskönyvét 1881-ben FLÓRIÁN Jakab ismertette az eperjesi evangélikus kollégium akkor unikumnak tartott példánya alapján.²³ 1912-ben még SZTRIPSZKY is csupán ezt a példányt említette,²⁴ pedig akkor már a Széchényi Könyvtár birtokában volt a NAGY István gyűjteményéből származó csonka példány, amelyet SZABÓ Károly BEJTHE István énekeskönyveként írt le (RMK I. 355).²⁵ Ez a címlap nélküli kötet a 107. levéllel kezdődik, s a II. kötetből mindössze néhány levelet tartalmaz. Az 1967-ben megvásárolt példány DR. KOVÁCS Sándor evangélikus püspök hagyatékából került az Országos Evangélikus Könyvtárba. Ez a példány az énekeskönyv II. részének CXXVI. leveléig teljes, címlapja is ép. Régebbi tulajdonosáról a címlapra írt „Ex libris Sigismundi Syrmienensis” bejegyzés tájékoztat.

PATHAI BARACSI János református püspök *Tánc felboncolása* (Debrecen, 1683. RMK I. 1296) és GYULAI Mihály *Fertelmeskedő s bujálkodó tánc jutalma* (Debrecen, 1681. RMK I. 1255) című munkája a didaktikus jellegű XVII. századi irodalom emléke. Mint DECSI Gáspár hasonló tendenciájú és témájú prédi-

18. CSANDA Sándor: *Ismeretlen régi kassai magyar nyelvű nyomtatványok.* = *Magyar Könyvszemle.* 1970. 381–382. l.

19. Bod Péter: *Magyar Athenas.* [Nagyszében], 1766. 120. l. — RMNY 338.

20. CSANDA i. m. 381. és 387. l.

21. SÁNDOR István: *Töredék Leucippe és Clitophon széphistóriájának egy ismeretlen kiadásából.* = *Magyar Könyvszemle.* 1964. 354–362. l. — CSANDA i. m. 381. és 384–387. l.

22. FAZAKAS i. m. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1967.* 333. l. 83. sz.

23. *Magyar Könyvszemle.* 1881. 246–247. l.

24. SZTRIPSZKY I. 15.

25. KELECSÉNYI Ákos: *Három XVI. századi énekeskönyv.* = *Magyar Könyvszemle.* 1964. 262–264. l. RMNY 353.

kációiból, ezekből a tánc veszedelmes voltát taglaló, későbbi munkákból is alig maradt fenn példány.

A lőcsei Brewer-nyomda ritka kiadványa az *Imádságos könyvecske* és a *Szép és ájtatos isteni dicsiretek* címen 1683-ban közreadott két kis kötet (RMK I. 1308 és RMK I. 1309). SZABÓ e művekből csupán LUGOSSY József debreceni példányát említi, annak azonban nyoma veszett. Ma — új szerzeményeinken kívül — csak az Akadémiai Könyvtár és a weimari Thüringische Landesbibliothek példánya ismert.

A kolozsvári unitárius-nyomda három ritka kiadványából — *Imádságos és énekes kézben hordozó könyvecske*, *Imádságos könyvecske* és VÁRFALVI KÓSA János *Catechesis* (RMK I. 1558, RMK I. 1559, RMK I. 1600) — már volt egy-egy példányunk. Mégis célszerű volt megszerezni az egybekötött három nyomtatványt, mert egyéb példányaik csak egykori erdélyi gyűjteményekben maradtak fenn.

BENICZKY Péter *Magyar rímusok* című verseskötetének 1692. évi lőcsei kiadásából (RMK I. 1427) SZABÓ Károly említi ugyan egy múzeumi példányt SZÉCHÉNYI Ferenc könyvtárának nyomtatott katalógusára hivatkozva, de maga nem látta azt. Az 1966-ban megszerzett kötet ma is ritkaság: a KASSAI MICHAELIS György által Wittenbergben alapított, majd Halleba áthelyezett magyar könyvtárban maradt fenn egy példánya.

SZABÓ Károly bibliográfiájában le nem írt, ritka mű PATAVINUS, Julius Caesar *Practica arithmetica*, azaz *Számvető tábla* című munkájának 1696. évi lőcsei kiadása (RMK I. 1493a). 1894-ben MELICH János ismertette NÉGYESI SZEPESY Lajos példánya alapján,²⁶ majd HORVÁTH Ignác írta le a RAKOVSKY-család pozsonyi könyvtárának teljes kötetét.²⁷ Minthogy Könyvtárunkban csak csonkán volt meg e mű, 1963-ban megvásárolt teljes példánya értékes gyarapodás. A kötet 1852-ben mezőszentgyörgyi MATKOVICH Hermina tulajdona volt.

BALASSI Bálint és RIMAI János *Istenes éneki*-nek 1698-ban megjelent lőcsei kiadását (RMK I. 1529a) mindeddig a Todoreszku—Horváth gyűjtemény csonka kötete alapján ismerte a szakirodalom.²⁸ 1968-ban egy teljes példányát szereztük meg.

Nemcsak ritka nyomtatvány, hanem fontos hadtörténeti emlék a II. RÁKÓCZI Ferenc által kiadott *Hadi regulák avagy articulusok* (Nagyszombat, 1706, RMK I. 1718). A tervezett részletes haditörvény kinyomtatása előtt ebben a kiadványban adatta közre Rákóczi a főbb articulusokat. A nyomtatvány eddig ismert egyetlen példánya az Akadémiai Könyvtár tulajdona.

RMK II.

A Magyarországon megjelent, nem magyar nyelvű nyomtatványok gyűjteménye is több ritkasággal gyarapodott. Bibliográfiailag sem volt ismert a XVII. századi vámjogszabályokat közreadó *Vectigal regium reformatum* (Nagyszombat, 1674. RMK II. 1348a). Egyetlen korábbi vámjogszabály-gyűjtemény jelent meg nyomtatásban, az 1612-ben Pozsonyban közreadott *Vectigal regium* (RMK

26. *Magyar Könyvszemle*. 1894. 351. l. 11. sz.

27. *Magyar Könyvszemle*. 1895. 339. l. 5. sz. — SZTRIPSZKY I. 355.

28. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán: *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez. A Todoreszku-Horváth Könyvtár ismeretlen régi magyar nyomtatványai.* = *Magyar Könyvszemle*. 1930. 143. l. 43. sz.

II. 349). A két kiadvány tartalma nem azonos. A *Vectigal regium reformatum* a korábbi szabálygyűjtemény kétszeres terjedelemre (20 levél helyett 41 levél) bővített kiadása. A művelődéstörténeti jelentőségű nyomtatvány pergamen kötésű, szép példányát ZSÁMÁR József könyvgyűjtő ajánlotta fel Könyvtárunknak. A könyv korábbi tulajdonosai közül csupán KUBOVICH Mihály neve maradt fenn 1674-ben a címlapra írt bejegyzése alapján.

A ZSÁMÁR Józseffel kötött cseremegállapodás során további két ritkaság került gyűjteményeinkbe: I. RÁKÓCZI György *Instructioja* (Gyulafehérvár, 1638. RMK II. 522) és J. H. ALSTED *Schola triumphataja* (Gyulafehérvár, 1638. RMK II. 523). Ez utóbbi a protestáns iskoladramák korai emléke; a 16. századból ugyanis alig maradt fenn protestáns kollégiumokban előadott iskoladrama. ALSTED, a gyulafehérvári kollégium külföldről meghívott tudós tanára, ebben a nyilvános előadásra szánt darabjában I. RÁKÓCZI György két fiát is szerepelteti. A műfaja és a fejedelmi családhoz fűződő személyes vonatkozásai miatt egyaránt becses *Schola triumphataból* eddig Magyarországon csupán a Ráday Könyvtár példánya volt ismert. A szép 17. századi bőrkötésbe egyesített két munkát 1638. május 14-én CANISIUS B. Mihály VÁCZI Miklós nagyszombati tanácsosnak ajándékozta. E bejegyzés alapján a két nyomtatvány megjelenésének ante quem-je 1638. május 14.²⁹ A kötet első kötéstáblájának belsején a KHUEN-HÉDERVÁRY család „Ex libris Bibliothecae Hedervarianae” köriratú ex-librise tájékoztatót a későbbi tulajdonosról.

A hazai orvosi szakirodalom tudománytörténeti jelentőségű emléke WEBER János *Amuletum* című műve (Bártfa, 1644. RMK II. 641). A pestisre vonatkozó korabeli ismereteket összegező mű a Magyarországon is sok áldozatot követelő 1633-as és 1644-es járvány után sokat olvasott, keresett munka volt. 1645-ben magyar nyelven is megjelent.³⁰ Latin nyelvű, első kiadása igen ritka; gyűjteményünkben azonban már egy példányban megvolt.³¹

Georg ZÖLLNER *Geistreiches Hand-Büchlein* és *Geistreiches Lieder-Büchlein* című munkáit (Brassó, 1685. RMK II. 1558-1559) SZABÓ Károly korábbi bibliográfiákra és az általa nem látott brassói példányra hivatkozva, a közreadó Simon REGIS nevében említi. E ritka művek egybekötött példányát 1969-ben vásároltuk meg.

MARTONFALVI TÓTH György *Ars concionandi Amesianaja* (Debrecen, 1666. RMK II. 1079) puritánus teológiai irodalmunk értékes gyarapodása. Szerzője, az APAFI fejedelem pártfogoltjaként Franekerben végzett MARTONFALVI, előbb a nagyváradi, majd a debreceni kollégium tanáráként működött. A kiváló pedagógus nagy hatást gyakorolt az ifjúság szellemi életére és a demokratikus polgári gondolkodás térhódítására. Az 1622-ben Franekerben doktori címmel kitüntetett angol teológus, AMESIUS munkásságával több ízben is foglalkozott. Ez a műve igen ritka; SZABÓ Károly csupán a debreceni református kollégium és a brassói evangélikus gimnázium példányát említi.

29. A bejegyzés szövege: Generoso ac prudentissimo reverendo Nicolao Vaczi senatori regiae ac liberae civitatis Tirnaviensis consultissimo: fautori suo honorantissimo mittit Michael B. Canisius minister ecclesiae Hungaricae Tirnaviensis. Anno 1638. Maij. 14.

30. RMK I. 767.

31. Az első példány HORVÁT István gyűjteményével került Könyvtárunkba. Első kötéstáblája belsején „Ex Bibliotheca Hungarica Philippi Korn librarii Posoniensis” szövegű nyomtatott exlibris.

RMK III.

A magyar szerzők műveinek külföldi kiadásaiból a legjelentősebb új szerzeményeinket külföldről vásároltuk. A latin nyelvű prédikációsirodalom ismert három magyar művelőjét egy-egy kötet képviseli. TEMESVÁRI Pelbárt *Stellarium*-ának 1501-ben Hagenauban nyomtatott kiadását (RMK III. 90) Madridból, MICHAEL de Hungaria *Evagatorium* című kötetét (Köln, 1505. RMK III. 130a) a londoni Sotheby cég révén, LASKAI Osvát *Quadragesimale Biga Salutis*-ának 1506-os hagenai kiadását (RMK III. 137) pedig kölni aukción vettük meg. Az *Evagatorium*-ból régóta nem lehetett példány Magyarországon, mert SZABÓ Károly korábbi bibliográfiákból sem ismerte a kiadást.

Londonból, a Sotheby cégtől szereztük meg JÁSZBERÉNYI P. Pál *A new Torch to the Latine Tongue . . . Fax nova linguae Latinae és Institutionum grammaticarum pars I—II* című munkáinak egybekötött kiadását (London, 1664 és 1663. RMK III. 2252, RMK III. 2210). JÁSZBERÉNYI változatos életútja során itthon és külföldön is a legmagasabb társadalmi körökben ért el elismerést. Az 1658-as gyulafehérvári tűzvész után menekült külföldre, s telepedett meg végül is Londonban. Itt alapított nyelviskolájának vezetésével, pedagógiai elveivel széles körben érdeklődést keltett. Nyelvtana több kiadást ért meg, Magyarországra azonban csak ritkán juthatott el műve, mert SZABÓ Károly csupán a kolozsvári példányokat regisztrálta.

Antoine MIZAULD *Artztgarten* című munkáját — amely a bártfai származású Georg HENISCH fordításában (Basel, 1577. RMK III. 660) került forgalomba — 1961-ben Zürichből szereztük meg.

A hazai forrásokból származó új szerzeményű RMK III. művek közül figyelemre méltó az az egyleveles nyomtatvány, amely a 17. században Magyarországon használt vámmmentességet igazoló úrlapok ritka példánya. Az úrlapot ZIER Keresztély, a soproni jezsuita kollégium és a johannita uradalom rektora állította ki a Sopron megyei Keresztély nevű község egyik lakosa, BUTÁS Miklós részére. Az úrlapot 1698 előtt Bécsben nyomtatták (RMK III. 4228a).³²

ZICHY Pál mecénási-kiadói közreműködésével jelent meg NICOLAUS de Hapnais *Exemplorum omnium Sacrosanctae Scripturae liber absolutissimus* című munkájának 1703-as würzburgi kiadása (RMK III. 4432b), amelynek egy példánya a Könyvelosztó állományából került gyűjteményünkbe.

Hungarica

A magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok gyűjteménye elsősorban külföldről beszerzett rölapokkal, nyomtatványokkal gazdagodott. APPONYI Sándor Hungarica-bibliográfiájának 646. és 649. tételéhez kapcsolódik az a 4 leveles nyomtatvány, amely MIHÁLY havasalföldi vajda 1599—1600-as moldvai hadjáratáról tudósít.³³ Az 1602. évi török elleni budai harcokról, illetve Temesvár elfoglalásáról ad hírt egy-egy Firenzében vásárolt rölap.³⁴

32. FAZAKAS i. m. *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1967.* 345. l. 97. sz.

33. *Avviso della gran rotta, che hà data il signor Michele prencipe de Valacchi a Geremia Vavoda della Moldavia di Maggio 1600.* In Firenze, 1600. Röpl. 427a. Vö.: APPONYI, Alexander: *Hungarica I—IV.* München, 1903—1927. 646. és 649. sz.

34. *Il felicissimo acquisto della famosissima città di Buda.* In Firenze, 1602. Röpl. 434a. — *Ultimi avvisi venuti dal campo Italiano . . . Con l'assedio di Temisvar.* In Firenze, 1603. Röpl. 437a.

Érdekes ismertetést közöl Magyarországról Giovanni BOTERO *Relations of the most famous Kingdoms and Commonweales thorough the World* című munkája (London, 1616). Hungarie fejezete 12 lap terjedelemben sokoldalú jellemzést ad az országról. Első helyen szól terményeink kiválóságáról „the Store-house of Italie et Germanie”-nek minősítve az országot.³⁵ Utal a városok fejletlenségének, az ipar és kereskedelem német érdekeltségének okaira, hátrányaira és a török megszállás súlyos következményeire.

Milánóból és Londonból vásárolt olasz kiadványok ismertetik a török háborúk küzdelmeit³⁶, Zürichből, valamint Oxfordból megszerzett lisszaboni és madridi nyomtatványok a felszabadító hadjárat eseményeit³⁷, valamint a magyar seregek 1743. évi dettingeni győzelmét.³⁸

Újabb kötettel gyarapodott a török könyvnyomtatás meghonosítójaként ismert, erdélyi származású Ibrahim MÜTEFERRIKA Könyvtárunkban meglevő nyomtatványainak száma. Az 1730-ban Istanbulban megjelent kis könyv SZÜHEJLI efendi *Tarih-i Miszri* című kétkötetes munkájának második részét, azaz Új-Egyiptom történetét foglalja magában.³⁹

16. századi külföldi nyomtatványok

E gyűjtemény gyarapodásából is csupán néhány érdekesebb kötetet emelhetünk ki. A kora egyik legkiválóbb filológusaként tisztelt ERASMUS Könyvtárunkban meglevő oeuvreje az elmúlt tíz évben további öt kiadvánnyal gyarapodott.⁴⁰ A tragikus sorsú Erasmus-tanítvány, Gilbert COUSIN (COGNATUS) műveit 1562-ben Bazelen megjelent Opera-kiadása képviseli új szerzeményeink sorában.⁴¹

A reformáció irodalmának alapvető fontosságú kiadványaiból, elsősorban LUTHER és MELANCHTHON műveiből, eddig is igen gazdag kollekciónal rendelkezünk. Most mindkét szerzőtől eddig meg nem levő kiadásokat sorolhattunk állományunkba. Köztük a *Confessio Augustana* 1531. évi wittenbergi kiadását, amelynek előkészítésével MELANCHTHON jelentős mértékben hozzájárult a protestantizmus győzelméhez.⁴²

35. Hung. 3068. 243. l.

36. *La Turca fedele nella presa di coron, a suoi accidenti amorosi. Racconto . . . del famoso Co. Emmerico Techeli.* [Lucca, s. a. Hung. 3063.] — LOPEZ, D. Michele: *Historia delle . . . guerre d'Ungheria* [Napoli, 1688. Hung. 2756a.]

37. *Duodecima relação historica do Anno de 1686.* Lisboa, 1686. Röpl. 942a. — BARBOSA MACHADO, Ignacio: *Panegyrico historico do . . . infante Dom Manoel.* Lisboa, 1717. Röpl. 1218a. — FREIRE DE MONTARROYO MASCARENHAS, José: *A aguia imperial remontada no orbe da lua Ottomana.* Lisboa, 1717. Röpl. 1218b. — *Eclipse da lua Ottomana ou relação individual da famosa batalha de Peter-Varadin.* Lisboa, 1716. Röpl. 1202a.

38. *Triunfo de Inglaterra e gloria de Hungria.* Sylva. (Lisboa, 1743.) Hung. 3095.

39. SIMONFFY, Aladar v.: *Ibrahim Müteferrika, Bahnbrecher des Buchdrucks in der Türkei.* Budapest, 1944. 20. l. 6. sz.

40. ERASMUS, Desiderius: *Adagiorum chiliades quatuor.* Basel, 1574. Ant. 9204. — *Ein nützliche Underweisung eines christenlichen Fürsten wol zu regieren.* Zürich, 1521. Ant. 2939. — *Libellus . . . de pueris . . . instituendis.* Köln, 1529. Ant. 5153. — *In Laurentii Vallae Elegantiarum libros epitome.* Köln, 1546. Ant. 6005. — *Apophthegmatum libri sex.* Basel, 1531. Ant. 3488.

41. Ant. 1029.

42. Ant. 5213 (1).

A katolikus egyház céljait szolgáló kiadványok között ritka mű az 1518-ban Strassburgban közreadott *Dictionarius pauperum*⁴³, valamint Johann Adam LONICER számos rézmetszettel illusztrált *Ständ und Orden der ... catholischen Kirchen* című munkája (Frankfurt, 1585).⁴⁴ Az 1558-ban Lyonban kinyomtatott *Livre d'heures* a külföldön sok kiadásban és példányban ismert imakönyvtípus gyűjteményünkben meglehetősen ritka reprezentánsa.⁴⁵ 16. századi nyomtatványaink együttese csaknem valamennyi tudományágból jelentős művekkel gyarapodott. Aben TIBBON *Physica Hebraea* című művének héber-latin kiadása (Köln, 1555) értékes régi héber természettudományi munka.⁴⁶ GALENOS *Operaja* (Venezia, 1522), a HIPPOCRATEST követő orvostudomány, Hieronymus BRAUNSCHEWIG *Das Buch zu distillieren* (Strassburg, 1519) című műve pedig a 16. század eleji, német nyelvű népszerű orvosi irodalom fontos emléke.⁴⁷ Johannes de CUBA *Kreuterbuchja* Lorenz FRIESE *Spiegel der Artzney* című művével egybekötve került könyvtárunkba.⁴⁸ Gabrielle FALLOPPIO olasz orvostudóst több alapvető munkájának együttes kiadása⁴⁹, a kor nagy német polihisztorát, Conrad GESNERT *Vögelbuch, Thierbuch, Fischbuch* című műveinek Froschauer-kiadása képviseli új szerzeményeink sorában.⁵⁰

Képzőművészeti irodalmunk gyarapodása VITRUVIUS *De architectura libri decem* című munkája s Giovanni Paolo LOMAZZO *Trattato dell' arte della pittura, scoltura et architettura* című műve.⁵¹ A 16. századi jogtudomány területén Claudius CANTIUNCULA *Paraphrasis in libros tres priores Institutionum Iustiniani* című munkája,⁵² a történeti szakirodalom terén a *Corpus universae historiae praesertim Bizantinae* 1567. évi párizsi kiadása jelentősebb gyarapodás.⁵³

Zürichből szereztük meg Michael BOCK *Würtzgerlein für die krancken Seelen* című művét,⁵⁴ amelyet BALASSI Bálint *Beteg lelkeknek való füves kertecske* címen dolgozott át magyar nyelvre.

Az utolsó évtizedben nemcsak irodalom- és nyomdásztörténeti értékű kötetünk gyarapodtak, hanem két újabb gyűjtemény jelentősebb fejlesztése is ehhez az időszakhoz fűződik. A régi magyar ex-librisek gyűjteményéhez megvásárolta a Könyvtár dr. NYIREŐ István ny. könyvtárigazgató és néhai dr. ARADI Kálmán főorvos 403, illetve 323 darabból álló kollekciját, valamint ARADI Kálmán *Exlibriseink a mohácsi véstől 1900-ig* című kéziratos doktori disszertációját.⁵⁵

Szerényebb keretek között gyarapodott a kötéstörténeti gyűjtemény, amelynek alapját a kivételesen szép, vagy jellegzetes kötésű műveknek a használati

43. Ant. 8050.

44. Ant. 3950.

45. Ant. 5216.

46. Ant. 5113.

47. Ant. 9218, 1888 (1).

48. Strassburg 1530, illetve 1529. Ant. 9198.

49. Venezia 1566–1570. Ant. 4988.

50. Zürich 1563, 1563, 1575. Ant. 9200.

51. Lyon, 1586. Ant. 2717. — Milano, 1585. Ant. 4668.

52. Louvain, 1549. Ant. 980.

53. Ant. 1924.

54. Nürnberg, 1574. Ant. 8449.

55. A gyűjtemény legszebb darabjairól az 1970 novemberében rendezett kiállítás katalógusa ad áttekintést: *Régi Magyar exlibrisek 1521–1900*. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása (Rend. BÉLLEY Pál.) A katalógust összeállította NYIREŐ István. Budapest 1970.

példányok közül való kiemelésével vetettük meg. E gyűjtemény az utolsó tíz évben 50 kötettel gyarapodott. Ezek egy része saját állományunkból való, de vásárlások révén is kivételes szépségű magyarországi kötések birtokába jutotunk. Többségük nagyszombati barokk kötés, olykor a középső mezőben Magyarország címerével díszítve.⁵⁶ Egy oktáv-kötet a festett debreceni hártyakötések jellegzetes változatát képviseli.⁵⁷

Történeti relikvia az az 1609-ben Mainzban nyomtatott *Biblia*, amely a címlap hátára ragasztott ex-libris tanúsága szerint 1760-ban BÁNFFY Dénes főispán, a kolozsvári Akadémia igazgatójának tulajdona volt. Korábbi possessorainak nevét barokk sarokveretekkel és kapcsokkal megerősített, fekete bőrkötésének supralibros-ai tartották fenn. Az első APAFI Mihály erdélyi fejedelem címerét, a hátsó táblán levő TOLDALAGI András címerét ábrázolja, 1680-ból keltezett köriratba zárva. A köriratok szerint APAFI fejedelem ezt a Bibliakötetét 1680-ban TOLDALAGI Andrásnak ajándékozta.⁵⁸ TOLDALAGI méltónak bizonyult az ajándékra; nemcsak kedvelte a könyveket, hanem mecénási tevékenységet is vállalt. KONCZ Boldizsár erdélyi unitárius püspök *Hetedszakai reggeli s estvéli könyörgések* című munkáját 1695-ben saját költségén adta közre TÓTFALUSI KIS Miklós kolozsvári nyomdájában.⁵⁹

Neuerwerbungen der Abteilung der alten Drucke zwischen 1961—1970.

E. SOLTÉSZ

In dem letzten Jahrzehnt wurden die gesondert behandelten Sammlungen der ältesten und wertvollsten Drucke der Nationalbibliothek Széchényi durch Ankäufe vom Ausland und Inland mit mehreren Raritäten ergänzt.

Der Bestand der *Inkunabeln* vermehrte sich mit 48 Wiegendrucke. Davon konnten 37 Drucke im Zentralkatalog der in Ungarn aufbewahrten Wiegendrucke nachträglich registriert werden. In diesem Bericht werden bloß die Inkunabeln angeführt, die früher in keiner ungarischen Bibliothek vorhanden waren.

Die *Alte Ungarische Bibliothek* bewahrt die ältesten — vor 1711 erschienenen — Werke der ungarischen Literaturgeschichte und Buchdruckerkunst. Der speziellen Aufgabe der Nationalbibliothek gemäß wurde diese Sammlung mit besonderer Sorgfalt weitergebaut. Vom bedeutendsten ungarischen Dichter des 16. Jahrhunderts, Bálint BALASSI wurde eine Ausgabe des Werkes *Istenes énekei* (Fromme Lieder, Lőcse 1698. RMK I. 1529a) erworben, von der bisher nur ein unvollständiges Exemplar bekannt war. Als wertvolle Raritäten können auch das sorgfältig hergestellte Gesangbuch des Predigers und Buchdruckers GÁL HUSZÁR (Komjáti 1574, RMK I. 113a), der Kalender für das Jahr 1593 der Manlius-Druckerei (Németlővő 1592, RMK I. 265a) und die didaktischen Werke der Prediger GÁSPÁR DECSI, Mihály GYULAI und des Bischofs János *Pathai Baracsi* betrachtet werden (RMK I. 189, 1255, 1296). In den Werken der letzteren drei Verfasser wird unter anderem auch der Tanz als eine der größten und charakteristischen Sünden der Epoche verurteilt. Aus der ungarischen Psalmenübersetzung des Albert SZENCZI MOLNÁR erwarb die Bibliothek vier bisher fast unbekannte Ausgaben (RMK I. 1600a, 1636a, 1658a, 1701a). Die von Georg MICHAELIS CASSAI in Wittenberg begründete und später nach Halle verlegte ungarische Bibliothek bewahrt ein anderes Exem-

56. RK 45, 48, 49.

57. RK 41.

58. RK 53.

59. RMK I. 1472.

plar aus dem Werk *Magyar ritmusok* (Ungarische Rhythmen) des Dichters, Péter BENICZKY (Lőcse 1692, RMK I. 1427). Das Kriegsreglement (*Hadi regulák*, Nagyszombat 1706, RMK. I. 1718) des Fürsten Ferenc RÁKÓCZI II. ist nicht nur eine Seltenheit, sondern auch ein wichtiges kriegsgeschichtliches Dokument.

Von den in Ungarn veröffentlichten, fremdsprachigen Raritäten gelangten das einzige bisher bekannte Exemplar des *Vectigal regium reformatum* (Nagyszombat 1674, RMK II. 1348a), ferner die *Instructio* des Siebenbürger Fürsten György RÁKÓCZI I. (Gyulafehérvár 1638, RMK II. 522) und das Schuldrama *Schola triumphata* des namhaften Wissenschaftlers, J. H. ALSTED (Gyulafehérvár 1638, RMK II. 523) durch Tausch in den Besitz der Bibliothek. Auch vom Werk *Ars concionandi Amesiána* (Debrecen 1666, RMK II. 1079) des ungarischen Theologen, György MARTONFALVI TÓTH sind nur wenige Exemplare bekannt.

Mehrere seltene ausländische Ausgaben ungarischer Verfasser hat die Bibliothek im Ausland erworben. Das *Stellarium* (Hagenau 1501, RMK III. 90) von Pelbartus de Theswar wurde aus Madrid, das *Evagatorium* (Köln 1505, RMK III. 130a) des MICHAEL de Hungaria aus London und die bekannte Predigtsammlung *Sermones quadragesimales Biga salutis* (Hagenau 1506, RMK III 137) des Osualdus de LASKO aus Köln angeschafft. An einer Londoner Auktion gelang es, zwei Werke des im XVII. Jahrhundert in London ansässigen ungarischen Pädagogen, P. Pál JÁSZBERÉNYI zu kaufen: *A new Torch to the Latine-Tongue* ... *Fax nova linguae Latinae* und *Institutionum grammaticarum pars I—II* (London 1664 bzw. 1663, RMK III. 2252, 2210).

Die *Hungarica-Sammlung* konnte durch Ankäufe vom Ausland mit mehreren — meistens in Italien und Spanien herausgegebenen — Flugschriften über die Türkenkriege ergänzt werden. Giovanni BOTERO's *Relations of the most famous Kingdoms and Commonweales thorough the World* (London 1616) ist darum zu erwähnen, da dieses Werk auch über Ungarn eine interessante Beschreibung enthält. In dem letzten Jahrzehnt gelangte in die Sammlung ein neuerwerbener Druck des aus Ungarn gebürtigen Ibrahim MÜTEFERRIKA, der als Dolmetscher des Fürsten, Ferenc RÁKÓCZI II. das Land verließ, sodann in Istanbul eine ziemlich produktive Druckerei einrichtete.

Auch die über 11 000 Bände umfassende *Sammlung ausländischer Druckwerke des 16. Jahrhunderts* wurde mit wichtigen Werken des Schrifttums der Reformation und der Wissenschaftsgeschichte ergänzt. Mehrere dieser Werke gehören nicht zu den größten Raritäten, sie trugen aber dazu bei, aufgrund des Bestandes der ungarischen Nationalbibliothek die fortschrittlichen Ideen, das Geistesleben und die wissenschaftlichen Ergebnisse der Epoche der Reformation eingehend studieren zu können.

